

**Мирјана Јапунца-
Милисављевић¹
Александра Ђурић-
Здравковић
Драгана Маџешић-
Петровић**

СИРОМАШТВО И ПОЗНАВАЊЕ ПОЈМА НОВЦА КОД ДЕЦЕ С ИНТЕЛЕКТУАЛНОМ ОМЕТЕНОШЋУ

Апстракт: Циљ овако конципираног истраживања односи се на утврђивање нивоа усвојености појма новца код деце с интелектуалном ометеношћу различитог социоекономског статуса породица у којима живе. Процена усвојености појма новца осим препознавања и именовања, обухватила је и практичну употребу новца у свакодневном животу. Основна сврха овог истраживања односила се на чињеницу да је потребно дефинисати да ли постоје разлике у овладавању овим појмом између деце различитог социоекономског окружења будући да новац представља основу за складан социоекономски статус. Тридесет и један испитаник с интелектуалном ометеношћу, старости 8–10 година испитан је ЈАП четвртим субтестом процене познавања новца. Социоекономски статус породица процењен је упитником. Нашим истраживањем указано је да више од половине испитаног узорка са успехом решава примењен тест. Корелативна анализа између познавања новца календарског узраста, социоекономског статуса породица испитаника указује на постојање статистички значајне повезаности. Испитаници који живе у условима апсолутне беде успешнији су при решавању примењеног теста у односу на испитанике чија је породица доброг социоекономског статуса.

Кључне речи: појам новца, сиромаштво, интелектуална ометеност, календарски узраст.

Увод

Сиромаштво се најчешће дефинише као оскудица материјалних добара које омогућавају задовољење потреба појединца, породице и друштвене групе. Особе које су лишене животног комфора и достојанства сматрају се за сиромашне особе. Основна подела сиромаштва обухвата беду (апсолутно сиромаштво), релативно сиромаштво, пауперизам и ново сиромаштво (Видановић, 2006).

¹ Мирјана Јапунца-Милисављевић, доцент; Александра Ђурић-Здравковић, асистент; Драгана Маџешић-Петровић, доцент, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд; e-mail: japundza@neobee.net; adjurczdravkovic@yahoo.com; macesied@yahoo.com

Сиромаштво представља стање у коме су појединци, особе или породице у оскудици материјалних добара за задовољавање основних животних потреба, које се пре свега односе на: храну, пиће, простор за становање, елементарно образовање, здравствену заштиту. Недостатак новца условљава појаву сиромаштва. Новац је општеприхваћено средство плаћања како би се обезбедили солидни социоекономски услови живота. Он се користи као средство размене, као јединица за рачунање и као складиште вредности. Социоекономски статус породица дефинише се из различитих података као што су висина прихода породица, занимања и запосленост, ниво образовања и радне квалификације, услови становања и сл.

Задовољавање елементарних животних потреба у директној је корелацији са висином материјалних примања. Особе и породице са нижим примањима чешће посуђују новац и не могу себи да допусте куповину која је уобичајена потреба просечног грађанина (Леутар, 2006).

Сиромаштво представља један од основних разлога маргинализације и чини незаобилазну карактеристику свих типова маргинализованих популационих група: Роми, оболели од AIDS-а, осуђеници у затворима, особе са тешкоћама у развоју, особе са поремећајима менталног здравља, избеглице, хомосексуалци, малолетни деликвенти, проститутке, наркомани, бескућници... (Шаргић и сар. 2007). Сиромаштво се често дефинише као кључна варијабла ризика за појаву интелектуалне ометености (ИО) која се препознаје кроз отежано усвајање школског градива (Bryant, Maxwell, 1999). Социоекономски статус породица деце је у значајној корелацији са постигнућем деце на тестовима интелигенције (Gottfried, 1984). Млађи календарски узраст представља најбољи период када би се морало интервенисати како би се компензовало сиромаштво које се негативно одражава на мотивацију, школски успех и понашање (Reynolds et. all, 1997).

Сиромашна особа је већ довољно стигматизована, а још је у неповољнијој ситуацији сиромашна особа с посебним потребама. Веза између интелектуалне ометености и сиромаштва је доказана у више различитих истраживања. У различитим међународним документима, резолуцијама и декларацијама указује се на једнакост у друштву као и у остваривању права, међутим, у стварности се уочавају разлике као и лошији положај особа с интелектуалном ометеношћу чиме се указује на повезаност између сиромаштва и особа са посебним потребама, који се налазе у узрочно-последичном односу (Леутар, 2006). Особе с ИО као и њихове породице су увек у стању хроничне неизвесности, економске, едукативне, физичке и социјалне изолованости (Шагрић, 2007).

Позната је чињеница да ученици с ИО имају потешкоћа у учењу и савладавању наставних садржаја. Међутим, наилазимо на јако мали број радова који постављају за циљ својих истраживања процену познавања новца код деце с интелектуалном ометеношћу. Појам новца као и његова употреба изучава се у школи у оквиру више наставних предмета. Већина деце с ИО живи у оскудним животним условима и често су у приликама да се чак и сами старају о својој егзистенцији. Лагодан живот омогућава појединцу да буде срећан, срећа није у новцу али због његовог недостатка људи су несрећни. Срећан појединац ужива у својим осећањима, раду као и у свим аспектима живота. Срећне особе живе у адекватним породичним и социоекономским условима, и имају активан живот и рекреацију (Костић и сар. 2007).

Нека деца с ИО живе у адекватним и складним социоекономским условима, међутим, већи део ове популације живи у веома скромним условима. Наведене чињенице су нас упутиле ка проблему овог истраживачког пројекта који је сагледан у питању: Да ли може да се утврди разлика у постигнућу познавања појма новца код деце с ИО која потичу из породица различитог социоекономског статуса?

У складу са формулисаним истраживачким проблемом постављен је основни циљ овог истраживачког пројекта који обухвата процену усвојености и употребу новца код деце с ИО. На основу овако дефинисаног истраживачког циља произилазе следећи задаци:

- утврдити да ли постоји статистички значајна повезаност познавања појма новца код деце испитаног узорка, различитог календарског узраста;
- утврдити да ли постоји разлика у савладавању појма новца код деце чије су породице из различитих социоекономских услова.

Методологија истраживања

Узорак

Случајни узорак, на коме је базирано наше истраживање, обухвата 31-ог ученика оба пола. Критеријум за избор испитаника садржао је следеће захтеве:

1. Количник интелигенције од 50 до 69, процењен WISC скалом интелектуалних способности.
2. Календарски узраст од 8 до 10 година.

3. Одсуство неуролошких, психијатријских, сензорних и комбинованих сметњи.

Испитивање је обухватило сву децу на територији Београда која похађају школу за децу с ИО, најмлађег календарског узраста (8 до 10 година).

Табела 1. Дистрибуција узорка према социоекономском статусу

социоекономски услови	нижи	виши	укупно
N	20	11	31
%	64,5	35,5	100

Дистрибуција узорка према социоекономском статусу дистрибуирана је у две групе. Категорији вишег социоекономског статуса припада 11 (35,5%) испитаника, док је 20 (64,5%) испитаника у групи нижег социоекономског статуса који не задовољава ни најелементарније егзистенцијалне услове.

У складу са теоријским концептом рада биће примењен следећи инструмент истраживања:

Инструмент за процену савладаности појма новца

За процену школског знања коришћена је скала за дијагностику развоја деце са сметњама – *Learning Accomplishment Profile – L.A.P.*, аутора Сенфорда и Зелмана (Sanford, Zelman, 1981). Тест се у целини састоји из седам суптестова међусобно независних којима се процењује груба и фи-на моторика, графомоторика, когнитивне способности, језик, ниво самосталности као и друштвене способности (Sanford, Zelman, 1981).

У нашем истраживању коришћен је четврти подтест ове скале, који служи за процену савладаности појма новца као и његову практичну примену. Издвојен је сет питања која се односе на познавање појма новца кроз показивање, именовање апоена (новчићи и новчанице) и практичну примену новца. Практична примена испитана је кроз дефинисање колико одређених новчаница има у једној новчаници као и кроз ситуацију у којој је испитаник и практично користио новац. Тестом је предвиђено квалитативно процењивање (+ или -), тестирање је вршено индивидуално.

Употребљени су подаци социјалног радника школе при процени социоекономског статуса породица деце испитаног узорка. Упитник је обу-

хватио материјалне услове, радни статус, кориштење социјалних услуга као показатеље социоекономског статуса.

Остали подаци потребни за наше истраживање који се односе на ниво интелектуалног функционисања (IQ), као и календарски узраст испитаника добијени су стандардном анализом педагошке документације.

Статистичке методе

Добијени резултати приказани су табеларно. Анализа прикупљених података рађена је различитим моделима параметријске и непараметријске статистике. Од прикупљаних података формирана је датотека у програму СПСС где је и урађена обрада добијених података. Прикупљени подаци у нашем истраживању обрађени су следећим статистичким поступцима и методама:

- фреквенције
- проценти
- аритметичка средина
- стандардна девијација
- израчунавање мера варијабилитета
- Хи квадрат тест (χ^2) и његова значајност.

Ток и начин испитивања

Тест је примењен континуирано, не по деловима и временским паузама. Сви испитаници су решавали исти тест.

Испитивање је вршено у свим београдским основним школама за децу с ИО. Селекција испитаника је извршена на основу наведених критеријума истраживања, при чему се водило рачуна о репрезентативности узорка колико год је било могуће. Сви добијени подаци су скоровани, унесени у матрице података и статистички обрађени.

Резултати истраживања

Табела 2. Разлике у постигнућу група различитог календарског узраста на примењеном ЛАП тесту

	збир	DF	AS	F	p
новац између група унутар група	18,390 77,352	1 29	18,390 2,667	6,894	0.014

Разлика у постигнућу при процени усвојености појма новца између деце различитог календарског узраста је статистички значајна.

Табела 3. Резултати испитивања социоекономског статуса породица испитиване деце и познавања појма новца

новац социоекономски статус породица	ЛАП тест (познавање и употреба новца)				укупно	
	добро познавање		непознавање			
	Број	%	Број	%	Број	%
нижи	11	35,5	9	29	20	64,5
виши	10	32,3	1	3,2	11	35,5
укупно	21	67,7	10	32,3	31	100

$$\chi^2 = 4,758 \text{ } p = 0.029 \text{ за } df = 1$$

Више од половине испитаног узорка (67,7%) са успехом је овладао наставним градивом које обухвата усвајање појма новца као и његову практичну примену. Само десет (32,3%) испитаника није усвојило ово наставно градиво. Утврђена је, такође, статистички значајна повезаност између савладаности појма новца и социоекономског статуса породица испитане деце у корист испитаника са нижим социоекономским статусом.

Закључна разматрања

Наша основна замисао која је обухватила идеју да буде подједнак број ученика са нижим и вишим социоекономским статусом породице, није могла да буде реализована. Ми смо испитали све ученике на територији Београда, у свих шест школа за децу с ИО, календарског узраста од 8 до 10 година. Од тог броја 64,5% испитане деце живи у веома лошим

социоекономским условима који се могу дефинисати као апсолутно сиромаштво будући да не поседују елементарне животне услове. Њихови родитељи немају сталан извор прихода, социјалну нити здравствену заштиту. Велики број деце из узорка принуђено је да се само стара о сопственој егзистенцији што обухвата разноразне мало плаћене послове. Само 35,5% испитаног узорка живи у адекватним социоекономским условима. Овај податак сведочи о чињеници да је у популацији деце с ИО већи број њих из сиромашних социоекономских услова (Леутар, 2006).

Утврђена је статистички значајна корелација на тесту процене усвојености појма новца између деце различитог календарског узраста. Овај податак указује на чињеницу да календарски узраст у одређеном проценту одређује ниво усвојености знања када је у питању процена појма као и примена новца. Истраживање које је за циљ имало процену неуропсихолошких функција које се налазе у основи усвајања свих школских знања указују на чињеницу да календарски старија деца постижу боље резултате на тесту процене пажње, памћења и егzekутивних функција (Јапунца-Милисављевић, 2007; Јапунца-Милисављевић, Маћешић-Петровић, 2008). Стога наше резултате можемо да тумачимо са аспекта боље развијености ових функција које омогућавају бољу савладаност појма који је испитан. Следеће запажање може да обухвати чињеницу да календарски старији испитаници више користе новац у свакодневном животу тако да су у већем проценту тачно одговорили на постављена питања у вези са појмом и практичном применом новца.

Деца нашег узорка су у релативно високом проценту успела да тачно одговоре на питања која су обухватила појам и примену новца. Само 32,3% испитаника није усвојило испитане појмове те стога нису били у могућности да дају тачне одговоре на постављена питања. Из групе деце која живе у адекватним социоекономским условима само један испитаник није са успехом решио задати тест. Деветоро, тачније 29% испитаног узорка из групе нижих социоекономских услова не успева да реши тест, док 35,4% испитаника ове групе решава задати тест са успехом. Ова разлика је статистички значајна и указује да деца из нижег социоекономског статуса који не задовољава ни најелементарније егзистенцијалне услове са највећим успехом овладавају појмом новца као и његовом применом. Овај податак се не слаже да подацима сличних истраживања у којима је доказано да деца са ИО из породица са нижим социоекономским условима теже усвајају академска знања и вештине. Међутим, уколико се има у виду да је наш циљ био да се испита познавање и употреба новца, као једног сегмента у оквиру школских садржаја, онда добијени податак не

изненађује. Деца која живе у беди принуђена су да се сама старају како о себи тако често и о својим укућанима. Овај податак можемо да поткрепимо аргументима које су нам дали сами испитаници будући да су се веома вешто сналазили у ситуацијама када је испитивач процењивао практичну употребу новца.

Основни циљ образовања деце с ИО јесте овладавање академским знањима која ће моћи да користе у животу. Међутим, податак који смо добили морао би да нам укаже како су ова деца у веома неповољним ситуацијама. Практична примена добијеног резултата мора да се односи на смањење и ублажавање сиромаштва код деце с ИО како не би требало да се сама старају о својој егзистенцији. Мора да постоји одговорност заједнице за ову популацију деце, али се такође мора утицати и на саме појединце који морају да искористе сваку шансу коју друштвена заједница мора да им обезбеди (Chauvin, 2002).

Посебно бисмо нагласили чињеницу да су наши испитаници мала деца. Дакле, они су приморани да потпуно овладају употребном вредношћу новца како би успели да обезбеде сопствену егзистенцију. Нама би то морало да укаже на потребу да их усмеримо као појединце да активно бирају односно мењају средину у којој живе. То је могуће имајући у виду чињеницу да су у питању деца узраста осам до десет година, када су у питању испитаници нашег узорка. Школа омогућава појединцу да овлада академским знањима и да максимизирају своје потенцијале применом наставних метода учења које морају да узимају у обзир когнитивно функционисање сваког појединца (Plomin et. all., 1977). Средина у којој деца живе има одређену културу која утиче на креирање образаца родитељског понашања који доприносе развијању специфичних когнитивних способности (Bryant et. all., 1999). Уколико родитељи очекују да се деца сама брину о својој егзистенцији, од најранијег узраста, свакако је од посебне важности да се креира нов образац понашања. То се може учинити кроз едукативни приступ на тај начин што би деца кроз школска знања усвајала нове обрасце понашања који би били примеренији њиховом узрасту.

Литература

- Bryant, D. M. & Maxwell, K. L. (1999). The environment and mental retardation. *International Review of Psychiatry*, 11, 56–67.
- Bryant, D. M. & Maxwell, K. L. (1999). The environment and mental retardation. *International Review of Psychiatry*, 11, 56–67.

- Chauvin P. (2002): *Prevention and Health Promotion for the Excluded and the Destitute in Europe*. Europromed Working Group. IOS Press.
- Gottfried, A.W. (Ed.) (1984). *Home Environment and Early Cognitive Development*. New York, Academic Press.
- Plomin, R., DeFries, J. C., & Loehlin, J. C. (1977). Genotype-environment interaction and correlation in the analysis of human behavior. *Psychological Bulletin*, 84, 309–322.
- Reynolds A., Mann E., Miedel W., Smokowski P. (1997): The state of early childhood intervention: Effectiveness, myths and realities, New directions, *Focus*, Institute for Research on Poverty, pp. 7–11.
- Sanford R. A., Zelman G.J.: *L.A.P. Learning Accomplishment Profile, Skale za dijagnostiku razvoja dece sa smetnjama*, Chapel Hill Training-Outreach Project Kasplar Press, Winston Salem North Carolina, USA, 1981.
- Видановић И. (2006): *Речник социјалног рада*, Удружење стручних радника социјалне заштите Србије: Друштво социјалних радника Србије, Београд.
- Јапунџа-Милисављевић М. (2007): *Облици испољавања когнитивних сметњи код деце с лако менталном ретардацијом*, докторска дисертација, Факултет за специјалну едукацију и рехабилитацију, Београд.
- Јапунџа-Милисављевић М., Маћешић-Петровић Д. (2008): *Executive functions in children with intellectual disabilities*, The British Journal of Developmental Disabilities Vol. 54, Part 2, No. 107, pp. 113–121.
- Костић П., Флере С., Лаврић М. (2007): „Психометријска структура људске среће”, *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, стр. 163–178.
- Леутар З. (2006): „Особе с инвалидитетом и сиромаштво”, *Ревуја за социјалну политику*, Свезак 13, стр. 293–308, Загреб.
- Шагрић Ч., Радуловић О., Богдановић М., Марковић Р.: (2007): Социјална маргинализација и здравље, *Acta Medica Medianae*, Вол. 46, Но 2, Београд.

POVERTY AND AWARENESS OF THE IDEA/CONCEPT OF MONEY IN MENTALLY HANDICAPPED CHILDREN

By Mirjana Japundža-Milisavljević, Dragana Đurić-Zdravković, Dragana Maćešić-Petrović

ABSTRACT

The goal of a thus contemplated research refers to establishment of the level of awareness of the idea/concept of money in mentally retarded children living in families of different socio economic background. Beside pure recognition of banknotes and coins and ability to name them properly, the estimation included the extent of practical usage of money in every day's life. The basic purpose of this research was related to the fact that it was necessary to define if there were differences in coping with this idea (concept) between children of different socio-economical background.

Thirty one mentally retarded respondents aged 8 through 10 years were interviewed. The test applied on that occasion was the LAP fourth subtest of the knowledge (awareness) of money. Socio economic background of the respective families was estimated by means of a questionnaire.

Our research proved that more than a half of tested respondents were successful in doing the test. The correlative analysis of the awareness of money, physical age of the respondents and their families' socio economic background indicate the existence of statistically significant correlation. The respondents living in absolute poverty got better test results than those who lived within socially and financially stable families.

Key words: idea (concept) of money, poverty, mental retardation, calendar age of respondents.